

LINDSAY JUDSON – VASSILIS KARASMANIS (Eds.):**Remembering Socrates. Philosophical Essays**

1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2006, viii + 207 s. ISBN 0-19-927613-7

Pôsobenie Sókrata, či už živého, alebo literárneho, produkovalo a aj v súčasnosti kreuje viaceré otázky bezpochyby hodné skúmania. Výberovo možno spomenúť mieru prítomnosti pozitívneho učenia, úlohu odpovedajúceho, význam irónie, problém metódy, odlíšenie od sofistov, etické rozhodovanie, poňatie obce, názor na zbožnosť, úlohu básnikov. Nemožno opomenúť ani klamlivú pluralitu obrazov Sókrata, jednak v závislosti od rôznych autorov, no tiež v závislosti od obdobia, v ktorom práca bola napísaná (aj u toho istého autora; prípad/príklad: Platón). Sókratés bol až tak významný – a na túto informáciu v žiadnom prípade nezabudnime! –, že mnohí autori doňho úmyselne či neúmyselne vsúvali súkromné očakávania, nepreverené informácie, vlastné učenie, posudzovali ho cez vlastnú, občas celkom odlišnú prizmu a kalibrovali ho vlastným intelektom. Preto z osoby menom Sókratés, syn Sófroniskov z dému Alopekéthy (*Σωκράτης Σωφρονίσκου Ἀλωπεκῆθεν*) vznikol žáner menom *Σωκρατικοί λόγοι*, čo znamená, že menovaná štylistická entita obsahuje viacero diferentných obrazov, až „toľko diferentných obrazov“, že hrozí, že sa rozplynie v hmle nesúrodých skíc, z ktorých nemožno zostrojiť typologický obraz. Napríklad jedna z možných otázok: *Čo znamená byť sókratovcom?* Ved' percipujeme pluralitu sokratík, široké charakterizácie a nerigorózne vymedzenia, takže je vlastne ľahké byť sókratovcom. A rovnaká otázka z opačnej strany: *To vari každý bol sókratovcom?* (Aj tí, ktorých tam nezvykneme zaradiť, napr. I. Kant a L. Wittgenstein, boli tiež sókratovci len preto, lebo išli proti hlavnému prúdu? A boli sókratovcami aj tí, ktorí sa primárne nevenovali filozofickej práci, napr. Michelangelo Buonarotti a G. B. Shaw?)

Potreba rekonštruovať Sókrata (rekonštruovať dekonštruovaného Sókrata) je tiesnivou úlohou, ktorá na základe doposiaľ zachovaného stavu prameňov nikdy nedosiahne finálny stav, no určite môže posunúť doterajšie poznanie. Samozrejme, interpretovať Sókrata – či skôr Sókratov?! – nie je simplicítnosťou. Od hermeneutika to neúprosne vyžaduje mnohé kompetencie: lingvistické, filologické, exegetické, historické, právne, žánrové, kultúrne, ba vlastne kladie naňho všemožné úlohy. Práve jedna z nedávno vydaných prác dáva veľmi kvalitné odpovede na naznačené pole otázok o Sókratovi. Ide o knihu *Remembering Socrates (Spomienky na Sókrata)*, ktorú zostavili Lindsay Judson a Vassilis Karasmanis. Kniha predstavuje súbor dvanástich štúdií, ktoré odzneli na konferencii konanej v Athénach a Delfách v roku 2001 a o päť rokov boli vybrané príspevky publikované v jednom z najprestížnejších svetových vydavateľstiev.

Aspoň schematicky k jednotlivým príspevkom: Carlo Natali analyzuje Sókratovu dialektiku, no nie tak, ako to robí súčasný hlavný prúd, t. j. nepodrobuje rozboru Platóna, ale Xenofóntove *Spomienky na Sókrata*. Tiež poukazuje na opomínanie Xenofóna ako historika filozofie. V práci dokazuje, že Sókratova dialektika podľa pramenného textu

mala dva aspekty: definovanie a rozdelenie na dva druhy, pričom prvý krok je viac intelektuálny, druhý je prísne zviazaný s praxou a vyžaduje ako podmienku sebakontrolu.

Gerhard Seel venuje pozornosť Sókratovmu tzv. morálnemu intelektualizmu a tzv. *akrasii*, ergo tvrdeniu, že „ak je niečo najlepšie, tak to aj budem konať“. Pracuje s dvoma pramennými autormi: Xenofóntom a jeho *Spomienkami* a s Platónom a jeho *Menónom*, *Prótagorom* a *Euthydémom*. V podrobnej a príkladmi podloženej diskusii ich porovnáva a dáva odpoveď na otázku: Ako je to so Sókratovým deontologizmom?

Charles H. Kahn sa tiež zaoberá etickou problematikou, konkrétne otázkou hedonizmu, ktorá v mnohovrstvovom dialógu *Prótagoras* môže, no nemusí byť nájdená. Kahn si uvedomuje, že súčasné chápanie Sókratovho hedonizmu je do značnej miery ovplyvnené už klasickou prácou G. Vlastosa (*Plato's Protagoras*, 1956), ktorú nemožno ignorovať.

Terence Irwin študuje dialóg *Euthyfrón*, a to hneď vo viacerých kontextoch: jednak jeho pohľad na náboženstvo a morálku, ďalej jeho pohľad na všeobecniny a konečne snahu identifikovať morálku s božskými nariadeniami. Okrem toho sa informatívne venuje aj dvom filozofom 17. a 18. storočia R. Cudworthovi a S. Clarkovi, ktorí vo svojich prácach využili práve argument z *Euthyfróna*.

Lesley Brown si za tému zvolila Sókratovo rozhodovanie po svojom odsúdení; zameriava sa teda na dialóg *Kritón* a na Sókratov úmysel podrobiť sa rozhodnutiu súdu, poslúchať zákony a prijať najvyšší trest. Pre adekvátne porozumenie Sókratovmu rozhodovaniu používa viaceré diferencie, napr. dva druhy súhlasu, verejný a súkromný, pričom verejný ďalej delí na úprimný a neúprimný.

Vasilis Politis sa venuje gnozeologickým otázkam v raných dialógoch. Tam hľadá porozumenie pojmu apórie; podľa jeho interpretácie má tento pojem jednak *katarzívnu*, jednak *zetetickú* funkciu. Odlíšuť sa zhruba v štyroch ohľadoch, preto nie je správne používať ich paušálne.

David Charles skúma dialóg *Menón*, konkrétnejšie problém definície. Postupne určuje otázky, ktoré Menón rieši, a poukazuje na to, že Sókratove otázky sú diferencovanejšie, než si partneri uvedomovali. Prezentuje stanovisko k Sókratovej zmätenosti, samozrejme, vo veci zdatnosti (*ἀρετή*), rozpomínania (*ἀνάμνησις*) či oddelenosti foriem. Pre lepšie porozumenie občas prihliada aj na iné Platónove práce (*Faidón*, *Euthyfrón*, *Ústava*).

Aj Vassilis Karasmanis interpretuje *Menóna* a v ňom problematiku definície. V prvom rade poukazuje na význam *Menóna*: Je to prechodový dialóg medzi raným a stredným obdobím, takže v ňom možno nájsť prechod od *elenchu* k pozitívnemu vedeniu; je tu prvý krát formulovaný rozdiel medzi vedením (*ἐπιστήμη*) a mienkou (*δόξα*), obsahuje teóriu rozpomínania a má hypotetickú metódu. Tieto prvky sú ďalej používané v strednom období, preto je vhodné skúmať ich zrod. Pri rozbere definície začína poukázaním na rozlíšenie medzi *τί* (čo) a *ὅποιόν* (akého druhu, akej vlastnosti), a následne sa skúmajú predložené definície.

Theodore Scaltsas si za tému vybral Platónov dialóg *Hippias Väčší*, konkrétne pasáž 300 – 303. V práci dôkladne rozobral Hippiovu pozíciu, jej dôsledky, následne Sókratovu kritiku, mieru odmietnutia a naznačil implicitné stanovisko. Aktívne vytvára príklady,

poukazuje na ontologické implikácie, na žiaduce i nežiaduce dôsledky, na diskusiu v súčasnej filozofii a na metafyzickú funkciu.

Christopher C. W. Taylor poskytuje stanovisko k domnelému obrazu Sókrata ako sofistu, veď vieme, že konfúznosť jeho pôsobenia sa mu stala osudnou. Všíma si všetky podstatné miesta v dialógoch, a to nie len z obsahového, ale aj z filologického hľadiska, lebo druhé podporuje prvé. Pre mňa bolo zaujímavé, ako prekvapivo, no pritom úplne produktívne z hľadiska témy využil dialóg *Symposion*.

John M. Cooper otvára tému vplyvu Sókrata na nasledovníkov, konkrétne si všíma postavu akademického skeptika Arkesilaa. Snaží sa čo najpriateľnejšie rekonštruovať jeho učenie, transformáciu a nastoľuje otázku vývinu širšie poňatého sókratovstva.

Michael Frede si dal za úlohu oboznámiť nás s recepciou Sókrata v rannej cirkvi, lebo platonizmus tam bol známy a u kresťanských mysliteľov mal silnú dynamiku, i keď pre viacerých to bola tzv. pohanská filozofia. Uvádza príklady autorov ako Klémens Alexandrijský, Justin, Órigenés, Celsus a Tertulianus. Je zaujímavé sledovať percepciu a, samozrejme, aj transformáciu Platóna, lebo otázky boli mnohokrát podobné (napr. Boh, zbožnosť, autorita), no predsa len odlišné, lebo kresťanské učenie malo inú genézu, konkrétne hebrejsko-aramejskú, a aj inú paradigmu.

Z môjho pohľadu recenzovaná kniha jednoznačne spĺňa vysoký štandard akademických publikácií: Je tu zreteľne stanovená téma, štúdie prezentujú hlboké porozumenie problematike, sú vypracované jasne, argumentácia je podložená literárnymi odkazmi, je tu výborná práca s pramennými textami, s prekladmi, autori ukazujú znalosť relevantných interpretácií, adekvátne si všímajú kontext(y), korektne rozvíjajú argumentáciu, predkladajú správnu mieru príkladov, majú dobrý pomer medzivetnej koherencie, pracujú s vhodným typografickým členením a nakoniec, čo nie je o nič menej dôležité, formulujú záver s primeranou modalitou. Za istý nedostatok publikácie možno považovať nejednotnosť citácií (niektorí autori grécke citáty prepísali do latinky, kým iní ich prepísali v alfabete). Naproti tomu s neskrývanou negatívnosťou hodnotím, že publikácia venuje primárne priestor iným Sókratovým nasledovníkom okrem Platóna a Xenofóna, konkrétne malú pozornosť venuje Antisthenovi, Aristippovi, Eukleidovi či ďalším, pričom ich práce sa nám tiež zachovali, hoci v omnoho horšom stave. U menej zainteresovaných tak môže vzniknúť dojem, že Sókratés mal bezprostredne len dvoch píšucich žiakov, potom bola dlhá pauza, až kým neprišli tí, ktorí ho už nepoznali bezprostredne.

Bolo veľkým potešením študovať túto publikáciu. Príspevky zachovávajú vhodný pomer medzi pramenným textom, interpretačnou literatúrou a vlastným prínosom. Zborník ukazuje, čo znamená mať dôsledný pohľad, hlboké porozumenie a nasledovaniahodnú erudíciu. Učí, aký je rozdiel medzi *myslieť o Platónovi* a *myslieť ako Platón*, rovnako ukazuje, čo je to *skúmať z vnútra, ako člen spoločenstva*, v protiklade ku *skúmať z vonku, ako náhodne určený*. Podľa môjho názoru vedci mnohé otázky kvalitne zodpovedali, viaceré odpovede naznačili, a navyše načrtli nové pole otázok, na ktoré by sa žiadalo odpovedať. Celkovo publikované práce predstavujú ďalší posun doterajších badaní, závideniahodnú metú, ktorú je potrebné zvládnuť, inšpirovať sa ňou a eventuálne ju posunúť ďalšou interpretáciou. Štúdie aj vzhľadom na limitovaný rozsah spĺňajú všetky požiadavky na ne kladené. Isteže, nie každý so všetkými tvrdeniami bude možno bez výhrad súhla-

sieť; práve preto sú výzvou na znovupremyslenie premís, argumentácie a záveru. Dúfam, že Oxford University Press pomôže redefinovať štandard akademických publikácií aj u nás.

Analýzy sú ponukou zvládnuť tento stupeň, premyslieť niektoré sporné partie a ďalej rozvinúť výklad. Príspevky sú výzvou – koniec koncov, Sókratés si to zaslúži.

Martin Bača

PhDr. Martin Bača
Inštitút filozofie a etiky
Filozofická fakulta PU
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov, SR
e-mail: martinbaca75@gmail.com

JOSEF PETRŽELKA:

Základy řecké (a latinské) filosofické terminologie

Brno: Masarykova univerzita 2007, ISBN 978-80-210-4363-3, CD nosič

Josef Petrželka si vo svojom učebnom texte, ktoré vychádza v podobe elektronickej publikácie v rámci Vydavateľstva MU v Brne, stanovil neľahkú úlohu: poskytnúť študentovi bez elementárnej znalosti klasických jazykov pomôcku, ktorá ho naučí prečítať grécky filozofický text a zoznámi ho so základnými filozofickými termínmi, ktoré sa v ňom môžu vyskytnúť. Cieľom publikácie nie je však umožniť študentovi prekladať starogrécky text, ale len naučiť ho odhadnúť, o čom asi text hovorí, prípadne na základe jeho znalostí dejín antickej filozofie určiť autora. Študent si tak osvojí niekoľko desiatok filozofických termínov, ktoré využije aj pri štúdiu a pochopení neskoršej európskej filozofie, v ktorej sa tieto grécke slová spolu s mnohými ich latinskými ekvivalentmi stali štandardným filozofickým jazykom. Publikácia tak v istom zmysle pripravuje čitateľa aj na systematické zvládnutie filozofickej problematiky, pri ktorej sa odhliada od dejinného vývinu filozofických ideí.

Vytýčenému cieľu publikácie zodpovedá jej formálna kompozícia, ktorá naplno využíva všetky textové, fulltextové, dokonca i multimedialne možnosti modernej elektronickej knihy. Základný rozcestník kurzu tvorí internetový portál prehliadača (IE, Mozilla Firefox), ktorý čitateľovi ponúka v intuitívnom, logickom a didakticky vhodne volenom poradí zľava doprava a zhora nadol postupne jednotlivé časti elektronickej knihy. Po *Úvodných pokynoch* s informáciou o autoroch a technickou poznámkou prichádza čitateľ k *Cieľom kurzu*, v ktorom sa dozvedá, čo môže od elektronickej publikácie očakávať a aké sú jej limity. Nasleduje oddiel, v ktorom si čitateľ môže v prípade potreby doinštalovať voľ-